

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО І КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 343.161.1(045)

Вусал Алігісмаг огли Ахмедов,
кандидат юридичних наук

ЛАТЕНТНІСТЬ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ: УМОВИ І ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ, МЕТОДИ ВИЯВЛЕННЯ

Академія Юстиції в Міністерстві Юстиції
вул. Відаді, 158, AZ 1000, Баку, Азербайджан
E-mail: vusal-ahmadov@mail.ru

Мета: розкриття поняття і характеристик латентності злочинів проти правосуддя як одного з елементів оцінювання реального рівня злочинності у цій сфері. **Методи дослідження:** методологічну основу дослідження склали загальнонаукові методи пізнання, за допомогою яких з'ясовано об'єктивні закономірності виникнення і механізмів виявлення латентних злочинів проти правосуддя. **Результати:** автор виявляє комплекс передумов високого рівня латентності злочинів проти правосуддя та формулює систему механізмів виявлення таких злочинів. **Обговорення:** автор пропонує умовно відмежувати непізнану латентну злочинність від пізваної. Ставиться на обговорення тезис про переважну пізнаність латентних злочинів проти правосуддя, що має практичне значення для розробки системи заходів попередження злочинності у цій сфері.

Ключові слова: правосуддя; злочини проти правосуддя; латентність; природна латентність; пізнана латентність.

Постановка проблеми та її актуальність. Кримінологічний аналіз проблем злочинності проти правосуддя порівняно з аналізом загальнокримінальної злочинності є надзвичайно складним через багатофакторну структуру детермінації цих злочинів. Оцінювання реального рівня злочинності проти правосуддя ускладнене через високий рівень її латентності. Актуальність нашого дослідження обумовлена необхідністю розробки механізмів виявлення латентних злочинів у сфері правосуддя для подальшої розробки ефективних заходів боротьби і попередження злочинності у сфері правосуддя.

Аналіз досліджень і публікацій. Підстави криміналізації протиправних посягань на правосуддя досліджували такі вчені, як Х. Д. Алікперов, В. В. Волинець, О. М. Гумін, А. П. Закалюк, І. М. Зубач, С. М. Іншаков, О. М. Литвак, В. Ф. Оболенцев, Р. І. Расулов, О. Ф. Чередник та ін.

Метою статті є висвітлення особливостей латентності злочинності проти правосуддя, умов і

причин її виникнення, а також формулювання способів і методів її виявлення.

Виклад основного матеріалу. Найчастіше під латентною злочинністю розуміють незареєстровану державними органами частину фактичної злочинності (тобто, незареєстровану частину усєї сукупності злочинів, що скоюються в суспільстві) [1, с. 110]

Х. Д. Алікперов та Р. І. Расулов до латентної злочинності відносить ті злочини, які були вчинені, але не стали відомими правоохоронним органам, або стали їм відомі, але були приховані від реєстрації [2, с. 14].

Традиційним є поділ латентної злочинності на природну і штучну. Штучна латентність – результат діяльності правоохоронних органів. Цей вид латентної злочинності охоплює всі випадки приховування злочинів представниками держави. Форми приховування можуть бути різними. Найбільш поширеними є: відмова від прийняття заяви з надуманих підстав; прийняття заяви з наступним її знищенням і, відповідно,

неприйняттям заходів до реєстрації злочину, порушення кримінального провадження, початку розслідування; необґрунтована відмова у відкритті кримінального провадження; необґрунтоване закриття кримінального провадження (в окремих випадках поєднане зі знищенням доказів).

Природна латентність – це така, коли про вчинені злочини вірогідно знають лише самі правопорушники та причетні до цього особи. Висловлюється думка, що природна латентність ґрунтується на природному прагненні практично кожного злочинця приховати своє діяння і ухилитися від відповідальності. Іноді до природної латентності відносять злочини, які завдали шкоду конкретній особі, про які потерпілі не заявили в правоохоронні органи. Зазвичай в основі такої пасивності лежить або страх помсти з боку злочинців, або невіра в те, що правоохоронні органи зможуть відновити справедливість і притягнути до відповідальності винних [3, с. 88].

Водночас, професор А. П. Закалюк слушно зазначає, що такий поділ не охоплює всі можливі причини та механізми латентизації злочинів. Учений пропонує інший варіант поділу латентних злочинів – залежно від причин і механізмів їхньої латентизації. Згідно з цим поділом усі латентні злочини відповідно до вказаних підстав (причини і механізми набуття латентності) поділяються на шість основних груп: злочинні прояви, які з низки причин (вчинення з необережності, правова некомпетентність тощо) помилково не сприймаються як передбачені Кримінальним кодексом України кримінально карані діяння; злочини, про які потерпілі з різних мотивів не повідомляють компетентним органам; злочини, в яких немає персоніфікованого потерпілого суб'єкта, зацікавленого повідомляти про їхнє вчинення (посягання на державні, загальносуспільні об'єкти та відносини); злочини, факт вчинення яких відомий обмеженому колу осіб або лише винуватцям, проте через вжиття ними спеціальних заходів щодо непоширення відомостей про згадані прояви, а також через незаінтересованість у цьому потерпілих повідомлення про злочини не надходять до правоохоронних органів; злочини, інформація про

які відома правоохоронним органам, але вони (помилково або свідомо) не оцінені ними у встановленому кримінально-процесуальному порядку як кримінальні карані діяння та залишені поза обліком. Це так звані «приховані» злочини; злочини, стосовно яких прийнято необґрунтоване процесуальне рішення щодо відсутності події або складу злочину [4, с. 178].

Причини латентності злочинів проти правосуддя істотно відрізняються від інших видів. Серед обставин виникнення умов та причин високої латентності злочинів виділяють наступні:

– обставини, безпосередньо пов'язані з характеристикою злочинного посягання і поведінкою злочинця (низький ступінь очевидності вчиненого діяння, ретельна діяльність винного щодо приховування злочинного посягання та ін.);

– обставини, пов'язані з поведінкою потерпілих, свідків, очевидців (з тих чи інших мотивів вказані особи не повідомляють відповідним органам про вчинені злочини);

– обставини, пов'язані з діяльністю правоохоронних органів (відсутність належної реакції з їх боку на виявлену інформацію про вчинення насильства, порушення встановленого порядку ведення статистичного обліку вчинених злочинів, випадки приховування від обліку вчинених злочинних посягань, випадки помилкової кваліфікації вчиненого злочину як адміністративного, цивільно-правового і дисциплінарного впливу, низька кваліфікація працівників правоохоронних органів, недовіра населення до їхніх можливостей та ін.) [5, с. 427].

Головною методологічною проблемою, яка виникає при вивченні латентної злочинності, є питання про її пізнаваність. Непізнаваною латентна злочинність є тому, що інформацію про неї приховують люди. В принципі, про кожного з вчинених злочинів комусь відомо (злочинцеві, постраждалим, очевидцям). Латентною вона виявляється лише в силу того, що ця інформація не потрапила в орбіту правоохоронних органів, або не була ними належним чином реалізована. Таким чином, ми не знаємо про латентну злочинність не тому, що не можемо її пізнати, а тому що не спрацювали ті чи інші соціальні механізми передачі інформації. Видається вірним

висновок, що латентна злочинність, в принципі, пізнавана. Проблема її пізнання полягає в розробці відповідних методик, які дозволили б з максимальною точністю пізнати її масштаби, структуру, динаміку та інші характеристики [1, с. 112]

Стосовно виявлення латентної злочинності, то деякі науковці пропонують використовувати для цього статистичні, соціологічні, логіко-математичні, економічні, історичні та політологічні методи.

Зокрема, для пізнання латентизації пропонується застосування вибіркового спостереження. Наприклад, встановлення якості фактичної і латентної злочинності на підставі даних про злочини, що були зареєстровані, але перед тим мали певний період латентності. Дослідник В. Ф. Оболенцев стверджує, що відповідно до статистичної теорії дослідження фактичної і латентної злочинності цілком можливо шляхом аналізу певної кількості злочинів як репрезентативної вибірки за умови додержання певних правил (вимог) [6, с. 12].

Ще одним методом виявлення латентних злочинів є аналіз документів: вивчення рішень щодо відмови внесення даних до Єдиного реєстру досудових розслідувань, скарг громадян у різні органи щодо вчинення економічних злочинів, матеріалів щодо економічних злочинів, провадження по яких закриті з різних підстав, задокументованих телефонних повідомлень (на гарячі лінії МВС, СБУ, Генеральної прокуратури, урядову гарячу лінію стосовно запобігання і протидії корупції з повідомленнями про корупцію), матеріалів службових розслідувань за фактами приховування злочинів від реєстрації тощо. Проте, як доречно зазначає В. І. Поклад, метод вивчення документів є ефективнішим, коли йдеться про так звану «штучну латентність», коли відомості про такі злочини все ж дійшли до відома правоохоронних органів, але з тих чи інших причин їх не було зареєстровано [7, с. 23]. Несвоєчасний облік злочинів призводить до негативних наслідків тим, що втрачаються сліди злочину, особи, які вчинили злочини мають можливість вчинити нові правопорушення, а шкода, завдана потерпілим не відшкодовується. Наявність латентної злочинності

«створює в певному мікросередовищі психологічну обстановку безкарності суспільно небезпечних діянь, що, у свою чергу, заохочує осіб, що скоїли злочини продовжувати і поширювати свою злочинну діяльність [8, с. 126].

Результативним методом виявлення латентної злочинності є також метод експертних оцінок, тобто опитування фахівців, які добре ознайомлені з відповідним питанням. Ними, наприклад, можуть бути працівники правоохоронних органів, представники громадських правозахисних організацій, науковці, які володіють відповідним рівнем знань та досвідом, що дає їм можливість дати обґрунтовану оцінку справжніх показників, наприклад, корупційної злочинності. До опитувань іноді варто залучати і журналістів, яким можуть бути відомі незареєстровані факти вчинення даного виду злочинів. У цьому випадку також важливо, щоб такі опитування охоплювали різні регіони, експертів різного віку, а оцінки різного роду експертів зіставляли та аналізували. Експерти можуть володіти додатковою інформацією про злочини із різних джерел. Наприклад, як зазначає В. В. Сухонос, доволі часто трапляються ситуації, коли злочинці без протоколу і свідків надають слідчому цінну інформацію про корупційну діяльність [9, с. 47]. Проте, як слушно акцентує С. М. Храмов, проблема використання цього методу полягає в тому, щоб знайти достатньо кваліфікованих експертів, здатних надати оцінку, правильність якої може бути підтверджена лише через певний проміжок часу [10, с. 75].

Вивчення громадської думки з різних питань може переслідувати дві мети: по-перше, моніторинг громадської свідомості; по-друге, вивчення реальних явищ соціального життя через відображення їх у свідомості мас. Одним з аспектів суспільної небезпеки злочинності є народжуваний нею страх, тривога, втрата людьми відчуття безпеки. В цьому сенсі, навіть якби громадська думка не відображала реальної картини фактичної злочинності, вивчення її не було б позбавлене сенсу. Якщо люди вважають, що злочинність в суспільстві дуже велика – це симптом соціальної хвороби. Це означає, що громадяни не вірять офіційній інформації, вони вважають,

що держава недостатньо ефективно бореться зі злочинністю. Надмірно завищені уявлення про поширеність кримінального способу життя можуть підштовхнути окремих громадян на шлях вчинення злочинів. В цьому ракурсі громадська думка про злочинність – самостійна складна і актуальна проблема, вивчення якої може розкрити чимало латентних соціальних пороків. Водночас, цінність вивчення громадської думки про латентну злочинність тільки цим не обмежується. Стосовно деяких видів злочинів, громадська думка може бути достатньо об'єктивним джерелом інформації про рівень латентності [1, с. 118].

Висновки. Підсумовуючи, відмітимо, що причини латентності злочинів проти правосуддя істотно відрізняються від інших видів злочинів. Перш за все, діє ганебний принцип корпоративної солідарності юристів, через що переважна більшість скарг потерпілих від незаконних затримань, примушувань до дачі показань, залишаються без розгляду, або мають наслідком лише дисциплінарне стягнення, без відкриття кримінального провадження і передачі справи до суду. Також до причин латентності злочинів у сфері правосуддя можна віднести в цілому низький ступінь очевидності вчинених діянь; професійні компетенції суб'єкта злочину, що дозволяють йому ефективно приховати злочинне посягання; на діяльність винного щодо приховування злочинного посягання та ін.); відсутність належної реакції з боку правоохоронних органів на виявлену інформацію про вчинення насильства, випадки приховування від обліку вчинених злочинних посягань тощо. Виявлення латентної злочинності проти правосуддя є важливим для розробки ефективної системи заходів попередження злочинності та можливе за допомогою статистичних, соціологічних, логіко-математичних, економічних та політологічних методів.

Література

1. *Иншаков С. М.* Латентная преступность как объект исследования / С. М. Иншаков. – Материалы теоретического семинара Санкт-Петербургского криминологического клуба «Латентность преступности» от 29.02.2008 //

Криминология: вчера, сегодня, завтра. – 2009. – № 1 (16). – С. 107-130.

2. *Аликперов Х. Д.* Понятие и причины латентной преступности / Х. Д. Аликперов, Р. И. Расулов; Науч.-метод. совет при прокуратуре АзССР; Бакинская спец. сред. школа милиции им. Н. К. Ризаева МВД СССР. – Баку, 1989. – 39 с.

3. *Литвак О. М.* Державний контроль за злочинністю: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / О. М. Литвак. – Х., 2001. – 377 с.

4. *Закалюк А. П.* Курс сучасної української криминології: теорія і практика: у 3 кн. / А. П. Закалюк. – К.: Вид. Дім «Ін Юре», 2007; Кн. 1: Теоретичні засади та історія української криминологічної науки. – 424 с.

5. *Гумін О. М.* Поняття латентної злочинності та напрями її профілактики / О. М. Гумін, І. М. Зубач // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. – 2015. – № 824. – С. 424-429.

6. *Оболенцев В. Ф.* Актуальні проблеми латентної злочинності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / В. Ф. Оболенцев. – Харків, 2001. – 18 с.

7. *Поклад В. І.* Методологія та методика вивчення латентної злочинності: навч. посібник / В. І. Поклад; МВС України; Луган. держ. ун-т внутр. справ. – Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2007. – 48 с.

8. *Кривенцов П. А.* Латентная преступность в России: криминологическое исследование: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Кривенцов Павел Алексеевич; [Московский государственный юридический университет имени О. Е. Кутафина (МГЮА)]. – М., 2014. – 184 с.

9. *Сухонос В. В.* Правові заходи протидії корупції в Україні в сучасних умовах: науково-теоретичні аспекти: монографія / В. В. Сухонос. – Суми: Університетська книга, 2015. – 74 с.

10. *Храмов С. М.* Латентная преступность: методология познания и основные направления противодействия: монография / С. М. Храмов; Брест. гос. ун-т имени А. С. Пушкина. – Брест: БрГУ, 2010. – 169 с.

References

1. *Inshakov S. M.* Latentnaja prestupnost' kak ob'ekt issledovanija / S. M. Inshakov. – Materialy teoreticheskogo seminar Sankt-Peterburgskogo kriminologicheskogo kluba «Latentnost' prestupnosti» ot 29.02.2008 // *Kriminologija: vchera, segodnja, zavtra.* – 2009. – № 1 (16). – S. 107-130.

2. *Alikperov H. D.* Ponjatie i prichiny latentnoj prestupnosti / H. D. Alikperov, R. I. Rasulov; Nauch.-metod. sovet pri prokurature AzSSR; Bakinskaja spec. sred. shkola milicii im. N. K. Rizaeva MVD SSSR. – Baku, 1989. – 39 s.

3. *Lytvak O. M.* Derzhavnyj kontrol' za zlochynnistju: dys. ... kand. juryd. nauk: spec. 12.00.08 / O. M. Lytvak. – H., 2001. – 377 s.

4. *Zakaljuk A. P.* Kurs suchasnoi' ukrai'ns'koi' kryminologii': teorija i praktyka: u 3 kn. / A. P. Zakaljuk. – K.: Vyd. Dim «In Jure», 2007; Kn. 1: Teoretychni zasady ta istorija ukrai'ns'koi' kryminologichnoi' nauky. – 424 s.

5. *Gumin O. M.* Ponjattja latentnoi' zlochynnosti ta naprjamy i'i' profilaktyky / O. M. Gumin, I. M. Zubach // *Visnyk Nacional'nogo universytetu «L'vivs'ka politehnika».* Jurydychni nauky. – 2015. – № 824. – S. 424-429.

6. *Obolencev V. F.* Aktual'ni problemy latentnoi' zlochynnosti: avtoref. dys. ... kand. juryd. nauk: spec. 12.00.08 / V. F. Obolencev. – Harkiv, 2001. – 18 s.

7. *Poklad V. I.* Metodologija ta metodyka vyvchennja latentnoi' zlochynnosti: navch. posibnyk / V. I. Poklad; MVS Ukrai'ny; Lugan. derzh. un-t vnutr. sprav. – Lugans'k: RVV LDUVS, 2007. – 48 s.

8. *Krivencov P. A.* Latentnaja prestupnost' v Rossii: kriminologicheskoe issledovanie: diss. ... kand. jurid. nauk: 12.00.08 / Krivencov Pavel Alekseevich; [Moskovskij gosudarstvennyj juridicheskij universitet imeni O. E. Kutafina (MGJuA)]. – M., 2014. – 184 s.

9. *Suhonos V. V.* Pravovi zahody protydii' korupcii' v Ukrai'ni v suchasnyh umovah: nauko-vo-teoretychni aspekty: monografija / V. V. Suhonos. – Sumy: Universytets'ka knyga, 2015. – 74 s.

10. *Hramov S. M.* Latentnaja prestupnost': metodologija poznaniya i osnovnye napravlenija protivodejstvija: monografija / S. M. Hramov; Brest. gos. un-t imeni A. S. Pushkina. – Brest: BrGU, 2010. – 169 s.

**LIABILITY OF CRIMES AGAINST JUSTICE: CONDITIONS AND CAUSES OF FINDINGS,
METHODS OF DETERMINATION**

Academy of Justice of Ministry of Justice
Vidadi street 158, Nasimi district, AZ 1000, Baku, Azerbaijan
E-mail: vusal-ahmadov@mail.ru

Objective: to reveal the concept and characteristics of the latency of crimes against justice as one of the elements of assessing the real level of crime in this area. **Methods of research:** the methodological basis of the study were general scientific methods of cognition, which helped to find out the objective patterns of occurrence and mechanisms for detecting latent crimes against justice. **Results:** the author identifies a set of prerequisites for a high level of latency of crimes against justice and formulates a system of mechanisms for detecting such crimes. **Discussion:** the author proposes to distinguish unknowing latent crime from the recognizable. Discusses the thesis on the prevailing knowledge of latent crimes against justice, which is of practical importance for developing a system of crime prevention measures in this area.

Summing up, we note that the causes of latency in crimes against justice differ significantly from other types of crimes. First of all, there is a shameful principle of corporate solidarity of lawyers, because the overwhelming majority of complaints of victims of unlawful detention, forcing to testify, remain without consideration, or result in only disciplinary action, without opening a criminal proceeding and transferring a case to court. Also, the reasons for the latency of crimes in the field of justice can be attributed to the general low degree of evidence of committed acts; professional competence of the subject of a crime, allowing him to effectively hide a criminal offense; on the activity of the guilty regarding the concealment of a criminal offense, etc.); the lack of proper response from law enforcement agencies to the information disclosed about violence, cases of concealment of criminal offenses committed, etc. Detection of latent crime against justice is important for developing an effective system of crime prevention measures and possible through statistical, sociological, logical-mathematical, economic and political methods.

Keywords: justice; crimes against justice; latency; natural latency; recognizable latency.